

НЕКРИЛОВА Олена Леонідівна,

кандидатка філологічних наук, доцентка, докторантка кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов імені професора Михайла Гетманця Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди; м. Харків, Україна; e-mail: el.nekrylova@gmail.com; тел.: +380665733027; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1765-3468/>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ABSENCE У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню способів вираження та представлення концепту ABSENCE у сучасній англійській мові. Проаналізовано функціонування цього концепту в різних мовних формах і контекстах, виокремлено лексичні засоби, за допомогою яких поняття відсутності вербалізують в англійській мові. **Метою** запропонованої розвідки є визначення особливостей омовлення універсального концепту ABSENCE. **Об'єктом** аналізу є концепт ABSENCE, **предмет** дослідження — його семантико-аксіологічні особливості. **Матеріалом** цієї наукової розвідки слугували п'ять відомих англомовних тлумачних словника. **Метод** етимологічного аналізу уможливив у процесі роботи виявити первинну семантичну характеристику концепту ABSENCE; аналіз даних лексикографічних джерел дав можливість сформулювати перше уявлення про концепт і засоби його вираження; метод семантичного аналізу допоміг виокремити концептуальні ознаки досліджуваного концепту. **У результаті** дослідження було вивчено етимологію англомовної лексичної одиниці, яка номінує концепт ABSENCE, проведено аналіз тлумачення слів, що його репрезентують, виявлено основні концептуальні смисли й аксіологічні характеристики аналізованого концепту. Зроблено **висновки** про те, що універсальний, абстрактний концепт ABSENCE у сучасній англійській мові є багатограним, семантично об'ємним; його вербалізують іменник *absence* і прикметник *absent*; згідно з етимологічним значенням, поняття розвивалося як “відсутність” або “відсутність присутності”. Концепт ABSENCE когнітивно більшою мірою є негативно маркованим. На підставі аналізу словникових статей було виокремлено такі ознаки концепту ABSENCE: екзистенційна відсутність, тимчасова відсутність, просторова відсутність, недоступність (недосяжність), недостача, відсутність володіння. **Практична цінність** дослідження полягає в можливості використання його результатів у розробці курсів із проблем когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, а в лексикографії при складанні когнітивних словників базових концептів.

Ключові слова: вербалізація, концепт, концептуальна ознака, absence, англійська мова.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції у лінгвістиці свідчать про зростання інтересу до вивчення процесу вербалізації концептів, адже розуміння того, як концепти відтворюються мовними засобами, може розкрити загальні закономірності мовного функціонування та ментального сприйняття людиною навколишнього світу. Мовна свідомість, яку розглядаємо як «особливий механізм, що забезпечує злиття, інтеграцію знання мови зі знаннями про світ» [1, с. 31–34], є ключовою у процесі ментального сприйняття. Вона складається з вербальної або семантичної пам'яті, інформацію про яку можна отримати шляхом аналізу концептів. Отже, концепти, що становлять підґрунтя нашого розуміння світу, є основними складниками мовної свідомості. Для точного аналізу та реконструкції концепту важливо дослідити способи його вербалізації, з'ясувати, як цей концепт виражено мовними засобами [4], враховуючи словникові тлумачення або дефініції, які містять значення слів і відтінки їхніх значень [3, с. 9].

Лінгвісти багато уваги приділяють вивченню універсальних концептів, які мають яскраво виражені ціннісні складники, як-от LOVE, FREEDOM, JUSTICE, PEACE, KINDNESS, RESPONSIBILITY і под. Однак не менш важливим для розуміння культурних аспектів і світогляду носіїв англійської мови має концепт ABSENCE, хоча про яскравість його ціннісного складника навряд чи можна говорити. У сучасній лінгвістиці зроблено обмаль досліджень щодо цього концепту. Утім, його універсальність підтверджує факт фіксації відповідників концепту ABSENCE в усіх доступних для вивчення мовах. Ці причини зумовили наш вибір саме цього концепту для різноаспектного лінгвістичного аналізу.

Зв'язок проблеми із попередніми й суміжними дослідженнями. Сучасне мовознавство має великий доробок праць, присвячених вивченню сутності концепту. Дослідження, здійснені провідними українськими мовознавцями Т. Космедю, С. Єрмоленко, В. Жайворонком, Т. Радзівською, В. Кононенко, А. Мойсієнком, О. Снитко, Н. Слухай, Ж. Соколовською та іншими стали фундаментальним лінгвістичним базисом для аналізу універсальних концептів як лінгвістично-когнітивних явищ, вони свідчать про різноаспектне вивчення картин світу крізь призму мови, пізнання, структур, що визначають смисловий контекст і механізм сприйняття дійсності у всесвіті.

Формулювання завдань. Об'єктом пропонованого дослідження є лексичні одиниці, що представляють важливий в англійській мовній картині світу концепт ABSENCE. Мета цього дослідження полягає у визначенні кола лексичних вербалізаторів концепту ABSENCE, зафіксованих у лексикографічних джерелах, а саме у тлумачних словниках англійської мови. Це передбачає виконання таких завдань: семантичний аналіз словникових дефініцій мовних репрезентантів концепту, унаслідок яких у словниках; визначення етимології цих репрезентантів; компонентний аналіз тлумачень; виокремлення концептуальних ознак; надання аксіологічних характеристик досліджуваного концепту.

Виклад основного матеріалу. Концепт є ментальною, формально малопомітною категорією, яку не просто спостерігати. Це надає значні можливості для трактування цього поняття. Наразі категорія концепту наявна у дослідженнях філософів, логіків, психологів, культурологів, і вона увиразнює вплив багатьох позалінгвістичних інтерпретацій.

Згідно з поглядами І. Давиденка, концепт можна описати як «багатошаровий розумовий конструкт, у якому відображено процес пізнання світу, результати людської діяльності, особистий досвід знань людини про світ, що зберігає інформацію про нього» [2]. Вважають, що остаточне завершення формування концепту призводить до його обов'язкової вербалізації, яка увиразнена у стійкій мовній одиниці. Найчастіше концепт представлено у мові окремим словом, яке найбільш повно й адекватно відтворює його зміст.

Для опису змісту досліджуваного концепту можна використовувати різні методи. Переважають два з них: аналіз експериментальних даних (вільні та спрямовані асоціативні експерименти, експерименти на суб'єктивні дефініції, експерименти з використанням методики шкалювання тощо), а також аналіз даних лексикографічних джерел. Останній є важливим складником у вивченні всього мовного матеріалу, адже саме словникові джерела допомагають скласти первинне уявлення про концепт і мовні засоби його увиразнення.

Англійський концепт ABSENCE, зазвичай, відносять до абстрактних. Абстрактний концепт відрізняється від свого протилежного (конкретного) характером узагальнення явищ реальності, високим ступенем абстракції, а також тим, що позначає непередметний світ, пройдений крізь свідомість, із оперттям на зв'язки елементів природного та соціального світу. Розмитість і неозначеність семантики абстрактного концепту є причиною утрудненого тлумачення його значення.

Етимологічний аналіз концепту ABSENCE вказує на його давнє походження, що простежуємо від латинського *absentia*, вжиток якого датують із 1380 року зі значенням 'відсутність' або 'відсутність присутності'. Слово походить від дієслова *esse* (= бути) і має префікс *ab-* зі значенням 'далеко від'. У латині лексема *absens* є активним дієприкметником теперішнього часу від дієслова *abesse*, що означає 'бути відсутнім' (буквально 'геть бути'). У старофранцузькій мові слово *absence* писалося як **absens*, а в середньоанглійській — як **absens* або **absence*. Уживання німецького слова *abwesend* зі значенням 'відсутній', а також середньовісньонімецького *afwesend* датовано 1409 роком [7, с. 395].

Аналіз дає змогу стверджувати, що концепція відсутності була частиною людського досвіду протягом століть, оскільки люди давно стикалися із відсутністю близьких, речей або ідей, а також із відсутністю почуття належності чи мети. Концепт ABSENCE використовують сьогоденні для інформування про стан відсутності й асоціюють із почуттями туги, порожнечі та втрати.

У сучасній англійській мові концепт ABSENCE вербалізують за допомогою іменника *absence* і прикметника *absent*. Ми розглядатимемо концептуалізацію відсутності у термінах іменника, оскільки досліджуваний матеріал свідчить про значущість іменника як відповідного лексичного знаку для концепту ABSENCE.

Наше дослідження спрямоване на аналіз семантики концепту на основі словникових визначень, для чого використано п'ять відомих тлумачних словників сучасної англійської мови, які репрезентують наївну картину світу: Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, Oxford Advanced Learner's Dictionary (OALD), Longman Dictionary, Dictionary by Merriam, Longman Activator Dictionary (LAD).

За даними словників, ім'я концепту ABSENCE характеризується багатозначністю та має два або три значення, наприклад:

1) the state of being away: *His repeated absence (from school) is worrying. It happened in my/her/his/our/your/ their absence. In the absence of the manager (i. e. while she is away) I shall be in charge.*
 2) an occasion or period of being away: *numerous absences from school; throughout his long absence; after an absence of three months.* 3) a lack; the fact of not existing or not being available: *in the absence of definite proof; a complete absence of any emotions* (Longman Dictionary); 1) the state of being away: *His repeated absence (from school) is worrying. It happened in my/her/his/our/your/ their absence. In the absence of the manager (i. e., while she is away) I shall be in charge.* 2) an occasion or period of being away: *numerous absences from school; throughout his long absence; after an absence of three months.* 3) a lack; the fact of not existing or not being available: *in the absence of definite proof; a complete absence of any emotions* (OALD).

Варто зазначити, що словники застосовують два методи тлумачення: позитивні та негативні коментарі. Позитивні коментарі включають два основні аспекти: *away* та *lack*. Ці лексичні одиниці самі по собі також пояснюються в словниках через заперечення: *away — not to be here* (LAD); *lack — the state of not having sth or not having enough of it* (OALD).

Проте ці одиниці інтерпретації вказують на семантичні розбіжності: *away* підкреслює просторову спрямованість у значенні відсутності, тоді як *lack* вказує на наявність об'єктної або подійної складової у смисловій структурі слова.

Виходячи з тлумачень іменника *absence* у словниках як позначення концепту, ми виокремлюємо такі ознаки концепту ABSENCE:

1. Ознака екзистенційної відсутності (відсутність існування / nonexistence). Об'єкт, що не існує, вважається відсутнім. Такі об'єкти мають неживу семантику різноманітних видів і можуть належати до сфер емоцій, ментальних структур, інформації, подійно-ситуативної сфери та інших. Наприклад: - a complete absence of any emotions: *She spoke with a complete absence of any emotions, her voice flat and devoid of feeling;*

- a complete absence of any kind of planning: *The project suffered from a complete absence of any kind of planning, leading to chaos and confusion;* the absence of definite figures in the report: *The absence of definite figures in the report made it difficult to assess the financial situation accurately;*

- in the absence of any further evidence (= because there was none): *In the absence of any further evidence, the case was closed due to lack of proof;*

- the absence of a concrete policy towards the pound: *The absence of a concrete policy towards the pound created uncertainty in the financial markets;*

- the absence of the evoking event: *The absence of the evoking event left the audience puzzled about the protagonist's sudden change in behavior.*

За умови такої відсутності йдеться про те, що відсутній об'єкт не існує. Проте денотат української лексеми *відсутність* не є тотожним денотату англійської лексеми *non-existence*. Англійська лексема, на відміну від української, має семи 'загальний' і 'остаточний'. Українська ж лексема *відсутність* у значенні «неіснування» містить сему 'можливість'. Екзистенційній відсутності протистоїть у семантичному відношенні ознака тимчасової відсутності, маючи різні її вияви.

2. Ознака тимчасової відсутності (невиявлення когось у певному місці або у певний час / the fact that sb is not in the place where people expect them to be). У цьому випадку розглядаються обставини, коли людей немає (вони відсутні) у просторово-часовому контексті події або ситуації. Напр.: *Now every morning, John, upon arriving at work, walked from office to office, noticing the absence of his colleague and pondering whether she was running late or had an unplanned meeting.* Тут відсутність об'єктів спрямовано як у просторовому сенсі (в офісі), так і у часовому (тепер, кожного ранку). Тимчасова відсутність людей у певному місці (можливо, вони ніколи більше не з'являться там) фактично ніяк не означає їхнього неіснування. Крім того, в аналогічних висловах припущення безпосередньо свідчать про їхню наявність.

3. Ознака просторової відсутності (не бути в певному місці). По суті, ознака просторової відсутності об'єкта у конкретному місці зумовлена подійно-ситуаційним аспектом відсутності: у сприйнятті людини фіксація наявності / відсутності чогось у просторі не може не мати часового складника (момент, проміжок часу), коли спостерігали відсутність. Просторова відсутність, однак, може мати й досить постійний характер. Словники англійської мови, національний корпус англійської

мови ілюструють його прикладами з відсутніми у певному середовищі неістотами: *The absence of the car in the driveway indicated that they were not home.*

4. Ознака недоступності (недосяжності) (the fact that sb is not in the place where people expect them to be). Ця ознака відсутності скоріше характеризує сферу емоційного стану: вона сприймається, відчувається, усвідомлюється як почуття незадоволення, розчарування, смутку тощо, пор.: *During this time, Demeter mourns her absence and the earth grows cold and barren (BNC). For a long time, the entire family mourns her absence, and the house feels emptier without her.*

5. Ознака недостачі (недостатку) (lack / не вистачає). Ознака недостачі характеризує ситуацію, за якої людина не має чогось або когось. Відсутність як недостача передбачає те, що немає чогось у край потрібного: відсутнє щось, що має відновити цілісність у фізичному і або функційному сенсі. Напр.: *The absence of clear communication led to a lack of understanding among the team members.*

6. Ознака відсутності володіння (not being available / не мати, не володіти). Цей аспект вважають менш значущим у порівнянні з попередніми, бо йдеться про наближення відсутності до сфери володіння чимось, навіть якщо це виражено негативно. Напр.: *Due to the absence of proper equipment, the team could not complete the project on time.* У представленому контексті відсутність тлумачимо як факт того, що особа лишається без чогось, не має чогось (говоримо про матеріальні речі або соціальні права) або не володіє чимось (про властивості, характеристики, почуття, інтелектуально-вербальні аспекти).

Висновки. Наше дослідження показало, що універсальний абстрактний концепт ABSENCE у сучасній англійській мові є багатограним, семантично об’ємним концептом. Його вербалізація відбувається за допомогою ядерного іменника *absence* і прикметника *absent*. Згідно з етимологічним значенням, вивчений концепт розвивався як «відсутність» або «відсутність присутності». Концепт ABSENCE відзначають переважно негативним маркуванням із когнітивної точки зору. На підставі аналізу словникових статей було визначено та виокремлено такі ознаки концепту ABSENCE: екзистенційна відсутність, тимчасова відсутність, просторова відсутність, недоступність (недосяжність), недостача, відсутність володіння. **Перспективи подальших розвідок** теми вбачаємо у зіставному аналізі вербалізації концепту ВІДСУТНІСТЬ / ABSENCE в українській і англійській мовах.

Література

1. Гапченко О. Мовна свідомість людини як об’єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка : Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Київ, 2011. № 22. С. 31–34.
2. Давиденко І. Концептосфера «внутрішній світ людини» в мовній картині світу українців : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 — українська мова / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 243 с.
3. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 388 с.
4. Мартинюк А. Перспективи дискурсивного напрямку дослідження концептів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Харків, 2009. № 837. С. 14–18.
5. Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus. URL : <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/action/> (дата звернення: 30.05.2024).
6. Dictionary by Merriam-Webster. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/absence> (дата звернення: 30.03.2024).
7. Longman Dictionary of Contemporary (LAD) England : Longman, 2008. URL : <https://www.ldoceonline.com/dictionary/conflict> (дата звернення: 30.03.2024).
8. Online Etymology Dictionary (OED), 2017. URL : <http://www.etymonline.com/> (дата звернення: 30.03.2024).
9. Oxford Advanced Learner’s Dictionary (OALD). Oxford : Oxford University Press, 2020. 1773 p.

References

1. Hapchenko, O. (2011), “Language consciousness of a person as an object of linguistic research”, *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Literary Studies, Linguistics, Folklore Studies* [“Movna svidomist lyudyny yak obyekt lnhvistychnykh doslidzhen”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universitetu im. T. Shevchenka : Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*], Kyiv, No. 22, pp. 31–34.
2. Davydenko, I. (2011), *Conceptual sphere of the “internal world of a person” in the language picture of the world of Ukrainians* : Ph.D. thesis [Kontseptosfera «vnutrishniy svit lyudyny» v movniy kartyni svitu ukraiyntsv : dys.... kand. filol. nauk : 10.02.01], M. P. Drahomanov National Pedagogical University, Kyiv, 243 p.
3. Zahnitko, A. (2012), *Dictionary of Modern Linguistics : Concepts and Terms* [Slovnnyk suchasnoyi lnhvistyky : ponyattya i terminy], Donetsk National University, Donetsk, 388 p.
4. Martyniuk, A. (2009), “Perspectives of the Discursive Direction of Concept Research”, *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University* [“Perspektyvy dyskursyvnoho napryamku doslidzhennya kontseptiv”, *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*], Kharkiv, vol. 837, pp. 14–18.
5. *Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus*, available at : <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/action/> (accessed : 30/05/2024).
6. *Dictionary by Merriam-Webster*, available at : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/absence/> (accessed: 30/05/2024).
7. *Longman Dictionary of Contemporary (LAD) (2008)*, England : Longman, available at : <https://www.ldoceonline.com/dictionary/conflict/> (accessed: 30/05/2024).

8. *Online Etymology Dictionary* (OED) (2017), available at : <http://www.etymonline.com/> (accessed: 30/05/2024).
9. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (OALD), (2020), Oxford University Press, Oxford, 1773 p.

Olena L. NEKRYLOVA,

Doctor of Philosophy (Ph.D.) in Philology, Associate Professor, doctoral student at the Department of Foreign Literature and Slavic Languages, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; Kharkiv, Ukraine; phone: +380665733027; e-mail: el.nekrylova@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1765-3468/>

VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF ABSENCE IN MODERN ENGLISH

Summary. The article is devoted to the study of the ways of expressing and representing the concept of ABSENCE in modern English. The article analyses how this concept is reflected in different linguistic forms and contexts, studies the lexical means by which the concept of absence is verbalised in English. The **purpose** of the proposed study is to determine the peculiarities of verbalisation of the universal concept of ABSENCE. The **object** of the analysis is the concept of ABSENCE, the **subject** of the study is its semantic and axiological features. The research material was based on 5 well-known English-language explanatory dictionaries. The **methods** of etymological analysis, which made it possible to identify the primary semantic characteristics of the ABSENCE concept; analysis of lexicographic sources, which allowed to form the first idea of the concept and the means of its expression; the method of semantic analysis, which helped to identify the conceptual features of the studied concept were used. The study examines the etymology of the English lexical unit nominating the ABSENCE concept, analyses the interpretation of the words representing the ABSENCE concept on the basis of dictionaries of the modern English language, identifies the main conceptual meanings and axiological characteristics of the analysed concept. It has been **established** that the universal, abstract concept ABSENCE in modern English is a multifaceted, semantically voluminous concept; it is verbalised with the help of the noun absence and the adjective absent. According to its etymological meaning, it developed as the absence or lack of presence. The ABSENCE concept is cognitively more negatively labelled. Based on the analysis of dictionary entries, the following features of the ABSENCE concept have been identified: existential absence, temporary absence, spatial absence, inaccessibility (unattainability), lack, lack of possession. We see the prospect of further research in the comparative analysis of the verbalisation of the concept of ABSENCE/ABSENSE in Ukrainian and English languages. The **practical value** of the research results lies in the possibility of using its materials and results in the development of theoretical and practical courses on the problems of general linguistics, cognitive linguistics, discourse studies, linguistic and cultural studies. The materials of the study can be reflected in lexicography in the compilation of cognitive dictionaries of basic concepts.

Key words: verbalization, concept, definition, conceptual feature, absence.

Статтю отримано 19.04.2024 р.